

Evaluarea implicării NATO în Afganistan: o provocare pentru activitatea de intelligence strategică a comunității academice

Conf. univ. dr. Florin DIACONU

Institutul Diplomatic Român

e-mail: florin.diaconu@fspub.unibuc.ro

Abstract

Ten years ago, only a few days after the terrorist attacks which hit US on September 11, 2001, small units of the US Special Forces, plus several CIA teams were already operating in Afghanistan, starting – and later on boosting and coordinating – a quick and decisive campaign which, in less than three months, led to the complete collapse of the Taliban regime. At this very moment, more than ten years after the beginning of the Global War on Terror (GWOT), United States of America, together with the other NATO member states and other allies and partners are deeply involved, at political and military level, in Afghanistan. This massive involvement generates both a significant number of successes and a complex set of problems and worries. The study evaluates the way in which civilian academic think-tanks (mainly universities, faculties and research institutes) can offer the decision-makers (including here the Romanian ones) final product belonging, in a way or another to the category we usually call strategic intelligence. Such intellectual products, if and when are available and are really sound evaluations, can be the solid foundation used to successfully stage an analytical and predictive effort, potentially decisive for both policy making and implementing – at different levels – policies able to cope with the very complex and very fluid situation in Afghanistan.

Keywords: Strategic intelligence; Afghanistan; NATO, USA, Romania, grand (superior) strategy, victory (with its several meanings); the Talibans; Al Qaeda.

Introducere: câteva precizări conceptuale absolut necesare

În acest studiu¹ voi folosi conceptul de *strategic intelligence* pentru a desemna un tip cu totul special de proces (și de produs) intelectual: unul care, utilizând (respectiv identificând, analizând și asamblând) în special

¹ Punctele de vedere exprimate în continuare nu angajează, în nici un fel, nici Universitatea din București, nici Institutul Diplomatic Român sau MAE. Ele reprezintă opinii profesionale pentru care responsabilitatea integrală revine exclusiv autorului.

elemente de informație deschisă, să fundamenteze în chip cât mai solid (oferind, la nevoie, inclusiv mai multe variante alternative de acțiune, împreună cu o analiză detaliată cost / rezultate) activitatea și hotărârile decidenților politici (inclusiv cei din România) în contextul general al efortului de mare amploare, de intensitate cel mai adesea variabilă și de foarte lungă durată pe care îl numim în mod uzual Războiul Global Contra Terorismului (Global War On Terror – GWOT). E nevoie, cred, să precizez încă din acest moment că tipul de produs intelectual pe care îl numesc aici *strategic intelligence* nu întemeiază *orice* tip de acțiune a decidenților, ci doar activitățile și hotărârile luate în interiorul sistemului de referință pe care îl numim, prin raportare la solida tradiție anglo-saxonă, folosind conceptul de *mare strategie*. Readuc aminte onoratului auditoriu, cât și viitorilor cititori ai acestui studiu, că – în viziunea unui autor clasic și extrem de influent, de tipul lui B. H. Liddell Hart – stratul realității politice pe care îl numim mare strategie (grand strategy sau superior strategy) este substanțial diferit de acela al strategiei militare. Mai precis, dacă *strategia militară* – sau strategia pură – este „arta comandantului de oști” și are ca element principal, de natură să pregătească (sau chiar să garanteze) succesul „în primul rând... calculul și coordonarea judicioasă a scopului cu mijloacele”², *marea strategie* – respectiv acel strat al realității politice care trebuie alimentat în chip constant (sau măcar în momente-cheie) cu produse din categoria pe care am numit-o *strategic intelligence* – este „practic sinonimă cu politica militară, care dirijează conducerea războiului, dar distinctă de politica fundamentală care îi guvernează scopul”³. Același Liddell Hart preciza și că „rolul marii strategii sau al strategiei superioare constă în a coordona și îndrepta toate resursele națiunii sau ale unui grup de națiuni spre atingerea scopului politic al războiului, scopului definit de politica fundamentală”, în sensul în care „marea strategie trebuie să evidențieze și să mobilizeze resursele economice și umane ale națiunii pentru a susține efortul militar. La fel stau lucrurile și cu resursele morale, deoarece ridicarea moralului poporului este adeseori tot atât de importantă ca și a poseda cele mai concrete forme ale puterii”⁴.

Am simțit nevoia să fac, de la bun început, această precizare conceptuală din motive, cred, lesne de înțeles. Nu este deloc clar – atunci când urmărim literatura de specialitate cu toate nuanțele și detaliile sale –

² B. H. LIDDELL HART, *Strategia: Acțiunile indirecte*, Editura Militară, București, 1973, p. 335.

³ *Ibidem*, p. 334.

⁴ *Ibidem*, p. 334.

care ar putea fi încărcătura *exactă* de sens a termenului intelligence. Destule dintre definițiile cu care operăm în mod curent rămân, de fapt, departe de a fi realmente precise. Așa de exemplu, definiția generală, ne spune că intelligence înseamnă „informație despre o entitate străină”, dar „și structuri / agenții care se îndeletnicesc cu colectarea de asemenea informații”, precum și că același termen desemnează – sau este „intim” legat de „ciclul de intelligence”, un proces în mai multe etape prin care se ajunge de la informația brută la accesul decidenților la produsul intens prelucrat al muncii de intelligence (pasajul la care fac trimitere arată în original astel: „Intelligence is information concerning a foreign entity, usually (although not always) an adversary, as well as agencies concerned with collection of such information. It is intimately tied with the intelligence cycle, a process whereby raw information is acquired, converted into intelligence, and disseminated to the appropriate consumers⁵”). La fel, nu e deloc clar nici ce denumim prin intermediul conceptului strategie / strategic. Și, în mod predictibil, din însumarea a două concepte care nu au deloc conținuturi foarte rigide / pe de-a-ntregul stabilizate / foarte bine – și definitiv – precizate, nu se poate naște, în mod firesc, decât o zonă de incertitudine și mai pronunțată, care ar fi complet contraproductivă, cred, în termenii oricărei preocupări pentru un nivel acceptabil de eficiență a politicului⁶.

O listă de chestiuni realmente importante pentru efortul de *strategic intelligence*

Cel puțin două straturi ale realității politice cu relevanță geostrategică fac obiectul efortului de *intelligence strategic*, atunci când vorbim despre implicarea NATO (trecută, prezentă și viitoare) în

⁵ K. LEE LERNER, BRENDA WILMOTH LERNER (editors), *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security*, volume 2 (F-Q), Thomson Gale, Detroit, New York, San Diego, San Francisco, Cleveland, 2004, p. 117.

⁶ Există numeroși autori care discută în termeni extrem de interesanți chestiunea eficienței generale a politicului. Unul dintre aceștia este părintele școlii realiste clasice, Hans J. Morgenthau, care afirma – într-unul din principiile realismului politic – nu numai că „realismul politic este conștient de semnificația morală a acțiunii politice”, ci și că același realism „este conștient și de inevitabila tensiune între cerințele morale și necesitățile acțiunii politice de succes”, nefiind deloc „dispus să mascheze și să elimine această tensiune” – pentru toate acestea vezi Hans J. MORGENTHAU, *Politica între națiuni: Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Editura Polirom, Iași, 2007, p. 51.

Afganistan. Pe de o parte putem lua în calcul *maniera în care Alianța interacționează, la fața locului, cu diverși actori politici prezenți, într-un fel sau altul, pe teatrul de operațiuni sau în vecinătatea acestuia*. Din această perspectivă există, în mod limpede, cel puțin trei tipuri mari de interacțiuni lesne decelabile:

- relații de tip conflictual, dominate de un nivel înalt al interacțiunii directe negative (vezi, de exemplu, relațiile între segmentele diverse din cadrul ISAF, pe de o parte și tandemul talibani / Al Qaeda);

- relații de cooperare, dominate de un nivel înalt al interacțiunii pozitive (vezi, de exemplu, relațiile între ISAF / NATO, pe de o parte, și autoritățile centrale de la Kabul, care sunt – dincolo de sistemul axiologic pe care îl reprezintă – unul dintre beneficiarii majori ai prezenței NATO în regiune);

- relații dominate de un nivel scăzut al interacțiunii directe pozitive.

Dacă luăm în calcul, dintr-o altă perspectivă (complementară cu cea deja prezentată), tipul interacțiunilor pe care le regăsim, între NATO / ISAF și alți actori de diverse tipuri în zona Afganistanului (această arie geografică fiind privită fie în sens restrâns, fie în sens ceva mai larg), operăm cu cel puțin două tipuri distincte de situații:

- acelea în care agenda declarațiilor politice (indiferent de nivelul sau rangul celor care le fac) se suprapune peste / coincide cu aceea a acțiunilor practice (ceea ce este măcar cazul relațiilor conflictuale între prezența ISAF / NATO pe de o parte și tandemul talibani / al Qaeda);

- și acela în care declarațiile politice (în special cele oficiale / la nivel guvernamental) par să indice un anume tip de realitate, iar acțiunile practice cu relevanță geostrategică par să indice *un cu totul alt* tip de realitate (adesea în coliziune directă – sau cel puțin aproape directă – cu stratul deja amintit al declarațiilor politice oficiale făcute la nivel înalt sau foarte înalt). Este, de exemplu, cazul relației extrem de complexe a NATO (de fapt, în special a SUA) cu Pakistanul. Mai multe segmente ale relativ recentului episod constituit de raidul întreprins de forțele speciale americane împotriva ascunzătorii în care se afla Osama bin Laden, ca și câteva dintre episoadele conexe (vezi, de exemplu, serioasa cantitate de relatări de presă de foarte bună calitate profesională cu privire la ceea ce s-a întâmplat cu rămășițele elicopterului *stealth* care s-a prăbușit cu ocazia deja amintitului raid) pun în chip serios sub semnul întrebării cooperarea Pakistanului cu Occidentul / NATO / SUA.

Un al doilea strat al realității cu relevanță geostrategică serioasă, despre care de asemenea trebuie să discutăm atunci când evaluăm prezența / implicarea NATO în Afganistan este acela constituit de *relațiile din interiorul NATO* (strat substanțial diferit de cel deja trecut în revistă, în chip sumar, și care cuprindea relațiile NATO cu actori din exteriorul Alianței). În legătură cu pachetul de chestiuni legate de ceea ce se întâmplă, legat de Afganistan, în interiorul NATO, putem (sau, de fapt, *trebuie*) să luăm în calcul cel puțin trei elemente / segmente / straturi distincte:

- segmentul *relațiilor de cooperare* (reflectat inclusiv în misiuni comune de diverse tipuri);

- segmentul *divergențelor* (care merg de la simple – și oarecum benigne – diferențe de opinii privind evaluarea unor momente și trenduri și până la nivelul unor diferențe majore legate de maniera în care elitele decidente din țările membre ale NATO se raportează la ceea ce se întâmplă în Afganistan, ca și la miza geostrategică pe termen mediu și lung constituită de confruntarea din Afganistan;

- segmentul raporturilor dinamice dintre acțiunile NATO ca entitate (sau a țărilor membre ale Alianței) și documentele oficiale ale Alianței (ca ipoteză de lucru, cu cel puțin două tipuri de corelații posibile: în unele cazuri am putea constata că experiența istorică semnificativă a elementelor care compun segmentul GWOT purtat în Afganistan este corect înțeleasă și transferată / înglobată în documente oficiale ale NATO care sunt de natură să consolideze, într-un fel sau altul, șansele Alianței de a acționa eficient; în alte cazuri, dimpotrivă, am putea avea de-a face cu situații în care tonalitatea și conținutul unor documente / formulări ale diferitelor segmente instituționale ale Alianței pare să nu înglobeze suficient din experiența practică a segmentului GWOT derulat în ultimii 10 ani în Afganistan.

Dintre aceste trei straturi, acela care îmi atrage în mod constant atenția este acela al *divergențelor de opinii / percepții din interiorul NATO cu privire la importanța relativă și / sau absolută a evoluțiilor din Afganistan, divergențe care explică dramaticele contraste pe care le constatăm adesea între rangul real al puterii unor țări membre ale Alianței și ponderea implicării lor în Afganistan*. Pentru a înțelege mai bine această problemă, este suficient să citim, cu atenție – și în corelație cu orice sursă de bună calitate care ne oferă date referitoare la mărimea populației și la puterea economică

(exprimată în cifre sintetice semnificative, de tipul PIB / GDP) – datele referitoare la mărimea contingentelor naționale care compun ISAF. În tabelul care urmează (vezi Tabelul 1: Date principale referitoare la câteva contingente naționale și / sau regionale din cadrul ISAF, corelate cu date economice și demografice semnificative pentru puterea națională a statelor (sau puterea totală / însumată a grupurilor de state) luate în calcul), am folosit cifre preluate din documente oficiale ale ISAF, făcute publice la 13 iulie 2007⁷ și respectiv 18 octombrie 2011⁸, iar pentru datele statistice relevante în ceea ce privește potențialul demografic și militar al țărilor (fie ele membre ale NATO sau nu) cu contingente în cadrul ISAF am utilizat date din volumul anual intitulat *Military Balance*, editat de către Institutul Internațional pentru Studii Strategice de la Londra (ediția pentru 2005-2006, publicată în octombrie 2005⁹).

Oricât de incomplete / fragmentare ar fi, datele utilizate aici sunt reale și, în plus, sunt semnificative, precum și absolut suficiente pentru a formula *niște întrebări*. Desigur, percepția curentă este că „fișa postului” analistului de informații (acela care este implicat *inclusiv* în activitatea de *strategic intelligence*), fie el civil sau militar, are ca element principal obligația *profesională* de a formula răspunsuri, iar nu capacitatea de a pune întrebări (fiindcă, nu-i așa, decidenții de rang înalt și mijlociu sunt aceia care pun în mod natural întrebări, iar analiștii sunt cei care răspund la ele). Dincolo de această percepție curentă – cu sau fără o serioasă legătură cu realitatea – merită făcută următoarea observație: în orice societate aflată realmente în stare de funcționare, cei care cu adevărat dau răspunsuri cu *consecințe perene* sunt decidenții (în sensul în care diverse segmente ale realității generează / conțin probleme, iar decidenții *trebuie* să rezolve, într-un fel sau altul, respectivele probleme).

⁷ International Security Assistance Force (ISAF), *Troop Contributing Nations (TCN)*, current as of 13 July 2007, document de pe site-ul ISAF (www.isaf.nato.int) care preciza că mărimea efectivelor întabulate „nu reflectă numărul exact al militarilor aflați în misiune în vreun moment dat”.

⁸ International Security Assistance Force (ISAF), *Troop Contributing Nations (TCN)*, 18 October 2011, document de pe site-ul ISAF care precizează că „numărul militarilor trebuie interpretat ca fiind orientativ, întrucât el se schimbă zilnic”.

⁹ The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2005-2006*, Routledge Taylor & Francis Group, October 2005, London, pp. 18-106, 266.

TABEL 1: Date principale referitoare la câteva contingente naționale și / sau regionale din cadrul ISAF, corelate cu date economice și demografice semnificative pentru puterea națională a statelor (sau puterea totală / însumată a grupurilor de state) luate în calcul

Nr.	Numele statului (sau ce reprezintă actorul evaluat)	Mărimea contingentului militar în cadrul ISAF, în iulie-oct. 2007	Mărimea contingentului militar în cadrul ISAF, în octombrie 2011	Populația totală (milioane oameni) în 2004	PIB (GDP), pentru anul 2004 (miliarde USD)
1	SUA	14.750	90.000	293	11.700
2	Germania	3.000	5.000	82,43	2.670
3	Marea Britanie	6.500	9.500	60,44	2.100
4	Franța	800	3.932	60,65	2.000
5	Italia	2.500	3.952	58,10	1.660
6	Spania	650	1.526	40,34	986
7	Primele cinci mari puteri europene ale NATO luate la un loc (5 E M)	13.450	23.910	301,96	9.416
8	SUA / 5 E M	14,7 / 13,4 (110%)	90 / 23,9 (aprox. 370 %)	97-98%	112-114 %
9	România	500	1.873	22,32	72,1
10	Bulgaria	400	597	7,45	23,8
11	Ungaria	180	415	10,00	99,5
12	Cehia	220	623	10,24	106
13	Slovacia	60	309	5,43	41.0
14	Cinci puteri mici și / sau mijlocii din Europa Centrală și de Est luate la un loc (5 E m)	1.360	3.817	55,44	342,40
15	Australia	700	1.550	20,09	598
16	Canada	2.500	529	32,50	980

17	Două puteri mijlocii extraeuropene luate la un loc (2 nonE)	3.200	2.079	52,59	1.578
18	Belgia	295	520	10,36	282
19	Danemarca	400	750	5,43	239
20	Olanda	1.300	183	16,40	575
21	Norvegia	500	429	4,59	243
22	Portugalia	150	140	10,56	166
23	Cinci mici puteri vest-europene din NATO luate la un loc (5VE m)	2.645	2.022	35,34	1.505
24	Estonia	110	159	1,33	10,9
25	Letonia	35	174	2,29	13
26	Lituania	130	236	3,59	22,1
27	Țările baltice, luate la un loc (B 3)	275	569	7,22	46,0

O tare spinoasă întrebare: cât de consistentă e voința politică a NATO legată de Afganistan?

Pentru a răspunde la o astfel de întrebare (sau măcar pentru a o propune ca element central – sau măcar suficient de important – al agendei de preocupări a decidenților), este suficient, cred, să citim cu o anumită atenție tabelul anterior. El ne spune, într-o manieră *aproape* incontestabilă, următoarele:

- implicarea SUA este, în mod clar, *net superioară* celei a restului statelor cu contingente în cadrul ISAF. Cele cinci mari puteri membre NATO din Europa Occidentală (respectiv Germania, Marea Britanie, Franța, Italia și Spania) au, împreună, un potențial demografic și economic vădit comparabil cu acela al SUA. Dar, în ciuda potențialului extrem de consistent de *putere*¹⁰, ele au acum în Afganistan un număr total de *doar* aproximativ

¹⁰ În acest studiu conceptul de putere este folosit în cheie teoretică realistă, într-o manieră deliberat compatibilă cu definiția dată de Morgenthau, părintele școlii realiste clasice. Acesta afirma că puterea înseamnă, în orice context politic (deci și în relațiile internaționale), „controlul omului asupra minții și acțiunilor altor oameni” – vezi HANS J. MORGENTHAU, *op. cit.*, p. 68.

24.000 de militari, adică o fracțiune mai mult decât modestă din numărul total de 90.000 de militari – cât au SUA pe același teatru de operațiuni;

- dar nu vorbim *doar* despre un important contrast între o *masivă* prezență americană și o *modestă* prezență europeană în cadrul misiunii NATO din Afganistan, ci și despre contraste *importante* – sau falii, dacă preferăm acest termen – *în interiorul efortului făcut de statele europene membre ale NATO*. Cele trei minuscule republici baltice, cu doar în jur de 7 milioane locuitori (pe cifrele valabile pentru anul 2004) au acum în Afganistan 569 de militari, ceea ce înseamnă în jur de 81 de militari pentru fiecare milion de locuitori). Și aceasta în timp ce, de exemplu, Germania – țară care are acum peste 80 de milioane de oameni, are pe același teatru de operațiuni militare doar în jur de 5.000 de militari (respectiv *doar* în jur de 62 de militari pentru fiecare milion de locuitori);

- astfel de diferențe – de fapt de contraste care măsoară voințe politice *extrem de diferit* profilate ale statelor europene membre ale NATO – sunt și mai mari dacă luăm în calcul componenta *economică* a puterii actorilor politici de tip statal despre care discutăm. Pe datele din 2004, produsul intern brut (PIB) însumat al celor trei state baltice este de doar 46 de miliarde de USD (ceea ce înseamnă câte un militar pentru fiecare 80,843 milioane USD din PIB-ul însumat al celor trei țări). Dacă un stat realmente puternic, de tipul Germaniei, de exemplu, ar trimite în Afganistan câte un militar pentru fiecare 80,843 milioane USD din uriașul său PIB, de 2.670 miliarde USD (vezi cifrele din Tabelul 1, valabile pentru 2004), ar însemna că la eforturile contra talibanilor și ale al Qaeda ar trebui să participe nu mai puțin de 33.027 militari germani, adică de peste 6 ori și jumătate mai mulți decât are acum Berlinul pe teatrul de operațiuni afgan;

- puteri europene mijlocii (din punct de vedere al potențialului demografic) sau mici (dacă luăm în calcul puterea economică măsurată de indicatorul economic numit Produs Intern Brut / PIB), de tipul *României*, fac și ele un *efort disproporționat de mare în raport cu acela făcut acum în Afganistan de unii dintre marii actori de tip statal din zona vest-europeană a NATO*. Mai precis, *România* are acum în Afganistan, conform datelor oficiale ale ISAF, un efectiv total de 1.873 de militari. Aceasta înseamnă, raportat la resursele demografice totale, câte un militar care servește interesul național (privit aici ca *parte* integrantă a intereselor geostrategice ale NATO) în Afganistan, pentru fiecare 11.917 locuitori ai României. Din nou, *dacă* marile puteri din zona vest-europeană a NATO ar face un efort de aceeași intensitate, un stat ca Germania, de exemplu, ar trebui să aibă în Afganistan nu 5.000,

ci în jur de 6.917 militari. La fel, un stat cu ambiții, tradiții și potențial de mare putere cum este Franța ar trebui să aibă pe același teatru de operațiuni militare în jur de 5.089 militari, adică cu mai bine de 25 % mai mulți decât cei sub 4.000 pe care îi are acum în Afganistan;

- în sfârșit, dincolo de astfel de calcule – care măsoară, de altfel, foarte exact faptul că unele state europene fac eforturi *mari* (iau uneori chiar foarte mari) în raport cu resursele de putere pe care le au, în timp ce alte state fac eforturi semnificativ mai mici, proporțional – putem privi cu atenție și *dinamica generală* a efectivelor contingentelor naționale care compun prezența NATO pe teatrul de operațiuni din Afganistan. În intervalul ultimilor patru ani, efectivele *americane* din cadrul ISAF au crescut de la nici 15.000 de militari la 90.000 de oameni (deci de 6 ori). Cele *românești* au crescut de la 500 de militari la 1.873 de oameni (de 3,75 ori). Cele ale *Cehiei* au crescut, și ele, de la 220 la peste 600 de militari (deci de aproape trei ori). Cele *slovace* au crescut de la 60 la peste 300 de oameni (deci de peste 5 ori). Cele ale *Letoniei* au crescut, și ele, de la 35 la 174 militari (deci de aproape 5 ori). Există însă și creșteri mult mai modeste: prezența militară *bulgară* în Afganistan, în cadrul ISAF, de exemplu, a crescut doar de la 400 la ceva mai puțin de 600 de oameni, deci cu mai puțin de 50 %; la fel, *estonienii* și-au amplificat prezența de la 110 la 159 militari (din nou cu ceva mai puțin de 50 %). Dar cel mai *îngrijorător* aspect este cel constituit de faptul că *unele* state din cadrul NATO au decis deja – *indiferent* de motivele care le-au îndemnat și le-au determinat să facă aceasta – să-și reducă masiv prezența. Dintre statele vest-europene, cazul cel mai semnificativ este, fără nici o îndoială, acela al *Olandei*: 1.300 de oameni în 2007 și doar 183 astăzi (respectiv o scădere de peste 7 ori în patru ani!). La fel au procedat și actori statali noneuropeni: *Canada*, de exemplu, și-a redus, în ultimii patru ani, efectivele din Afganistan de aproape 5 ori, de la 2.500 la cu puțin peste 500 de militari.

Toate aceste cifre pun în fața celui implicat într-un efort *analitic* făcut în domeniul de *strategic intelligence* o sarcină intelectuală *interesantă*, dar și *extrem de dificilă*: aceea de a prospecta istoria (fie ea mai recentă sau, dimpotrivă, episoade plasate ceva mai departe în timp) pentru a înțelege mai bine ce șanse are, în general, o alianță politico-militară (în cazul concret despre care discutăm este vorba, desigur, despre NATO) să-și îndeplinească *în mod eficient* și *în timp util* obiective *importante* în planul *marii strategii*, atâta timp cât entitățile statale componente *nu dau dovadă de o voință politică realmente constantă, puternică și mai ales omogenă*.

Alte două teme importante pentru munca de *strategic intelligence*: scurte remarci finale

În condițiile descrise mai sus – cu suficient de multe date, cred – rămâne ca persoanele, grupurile și instituțiile (fie ele civile sau militare) implicate în efortul de *strategic intelligence*, ca și decidenții în mâna cărora ajung analizele și estimările cercetătorilor să-și concentreze *măcar* o parte din atenție înspre arii tematice cu un *numitor comun* clar: încercarea de a înlocui, în cazul NATO, voința politică realmente puternică, omogenă și constantă (voința politică despre care am afirmat deja că *nu* funcționează bine) cu formule *eficiente* de substituție.

Dintre aceste formule de substituție listez aici, *fără* a intra în amănunte, două despre care cred că sunt nu numai *teoretic* interesante, ci și *practic* aplicabile / utilizabile:

- încercarea de a *augmenta puterea NATO* prin identificarea și mobilizarea de *aliați locali / regionali*, fie aceștia conjuncturali sau nu;
- și încercarea de a aplica, în raport cu adversarii NATO prezenți în contextul concret din Afganistan, dictonul latin *divide et impera* (respectiv prospectarea măsurii în care pot fi *exploatate* sau chiar *create* fisuri care să segmenteze, de exemplu, blocul etnic pashtun, cel care susține insurgența talibană, sau falii care să-i separe tot mai mult pe talibani și pe cei din al Qaeda).

Bibliografie

1. International Security Assistance Force (ISAF), *Troop Contributing Nations (TCN)*, current as of 13 July 2007, la adresa de Internet www.isaf.nato.int
2. International Security Assistance Force (ISAF), *Troop Contributing Nations (TCN)*, 18 October 2011, la adresa de Internet www.isaf.nato.int
3. K. LEE LERNER, BRENDA WILMOTH LERNER (editors), *Encyclopedia of Espionage, Intelligence, and Security*, volume 2 (F-Q), Thomson Gale, Detroit, New York, San Diego, San Francisco, Cleveland, 2004.
4. B. H. LIDDELL HART, *Strategia: Acțiunile indirecte*, Editura Militară, București, 1973.
5. HANS J. MORGENTHAU, *Politica între națiuni: Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Editura Polirom, Iași, 2007.
6. The International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance 2005-2006*, Routledge Taylor & Francis Group, October 2005, London.